

Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010

Toetsingsadvies over het milieueffectrapport

25 november 2004 / rapportnummer 1382-301

commissie voor de milieueffectrapportage

Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat
drs. M.H. Schultz van Haegen-Maas
Geesteranus
Postbus 20906
2500 EX DEN HAAG

uw kenmerk
ProSes/BM 00015039

uw brief
15 september 2004

ons kenmerk
1382-299/vE/eh

Onderwerp
Toetsingsadvies over het MER Ontwikke-
lingsschets Schelde-estuarium 2010

doorkiesnummer
(030) 234 76 25

Utrecht,
25 november 2004

Geachte mevrouw Schultz van Haegen,

Met bovengenoemde brief stelde u de Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) in de gelegenheid een toetsingsadvies uit te brengen over een milieueffectrapport (MER) ten behoeve van de besluitvorming over de Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010.

Overeenkomstig artikel 7.26 van de Wet milieubeheer (Wm) bied ik u hierbij het advies van de Commissie aan.

De Commissie hoopt met haar advies een constructieve bijdrage te leveren aan de besluitvorming. Zij zal graag vernemen hoe u gebruik maakt van haar aanbevelingen. Dit houdt in dat de Commissie graag de vastgestelde Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010 krijgt toegestuurd.

Hoogachtend,

drs. L. van Rijn-Vellekoop
Voorzitter van de werkgroep m.e.r.
Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium
2010

In afschrift aan de minister van leefmilieu en landbouw Vlaanderen en Technische Schelde Commissie

Postadres Postbus 2345
3500 GH UTRECHT
Bezoekadres Arthur van Schendelstraat 800
Utrecht

telefoon (030) 234 76 66
telefax (030) 233 12 95
e-mail mer@eia.nl
website www.commissiemer.nl

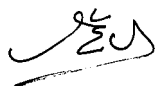
Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010

Advies op grond van artikel 7.26 van de Wet milieubeheer over het milieueffectrapport over Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010,

uitgebracht aan de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat (coördinerend bevoegd gezag) door de Commissie voor de milieueffectrapportage; namens deze

de werkgroep m.e.r.
Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010,

de secretaris

drs. M. van Eck

de voorzitter

drs. L. van Rijn-Vellekoop

Utrecht, 25 november 2004

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	1
2. ALGEMEEN OORDEEL EN HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES	2
3. MAATREGELEN EN PROJECTEN	3
3.1 Toegankelijkheid	3
3.2 Natuurlijkheid.....	4
3.3 Maatregelen hoogwaterveiligheid.....	6
3.4 Integrale Pakketten	7
3.5 Lange termijn perspectief	7
4. EFFECTBESCHRIJVING	8
4.1 Estuarium/morfologie.....	8
4.2 Natuur.....	9
4.3 Cultuurhistorie	10
4.4 Externe veiligheid.....	11
4.5 Geluid, lucht.....	12
5. PASSENDE BEOORDELING.....	12
6. MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN-BATEN ANALYSE	14

BIJLAGEN

1. Brief van het bevoegd gezag d.d. 13 september 2004 waarin de Commissie in de gelegenheid wordt gesteld om advies uit te brengen
2. Kennisgeving in Staatscourant nr. 176 d.d. 14 september 2004
3. Projectgegevens
4. Lijst van inspraakreacties en adviezen

1. INLEIDING

De regeringen van Nederland en Vlaanderen hebben afgesproken om een Ontwikkelingsschets 2010 voor het Schelde-estuarium op te stellen. Deze Ontwikkelingsschets bestaat uit een samenhangend pakket van maatregelen en projecten voor het Schelde-estuarium die rond 2010 kunnen zijn uitgevoerd of gestart. De maatregelen en projecten zijn vooral gericht op de veiligheid tegen overstromingen, de toegankelijkheid van de Scheldehavens voor zeeschepen en de natuur in het estuarium. De regeringen willen eind 2004 een politiek besluit nemen over nut en noodzaak van de maatregelen en projecten in de Ontwikkelingsschets.

Voor de onderbouwing van de besluitvorming zijn een strategisch milieueffectenrapport (S-MER) en een maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) opgesteld. Initiatiefnemers voor het opstellen van het S-MER waren de Nederlandse Rijkswaterstaat Directie Zeeland en de Vlaamse Administratie Waterwegen en Zeewegen, afdeling Maritieme toegang. De projectdirectie (ProSes) heeft voor de ambtelijke voorbereiding gezorgd. Het bevoegde gezag wordt gevormd door de Nederlandse en de Vlaamse overheid. In Nederland is de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat bevoegd gezag. In Vlaanderen is de Cel Mer van de Administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer, afdeling Algemeen Milieu- en Natuurbeleid het bevoegde gezag en de instantie die milieueffectrapportages begeleidt¹.

Over de Richtlijnen voor de inhoud van het S-MER heeft een gezamenlijke Vlaams-Nederlandse Commissie een advies aan het bevoegde gezag opgesteld. Deze Schelde m.e.r.-Commissie², verder aangeduid als 'de Commissie', bestaat uit een werkgroep van de Nederlandse Commissie voor de milieueffectrapportage, aangevuld met Vlaamse deskundigen, die zijn aangewezen door de Cel mer. Het richtlijnenadvies is door het bevoegde gezag ongewijzigd vastgesteld als richtlijnen voor het S-MER.

Bij brief van 13 september 2004³ is de Schelde m.e.r.-Commissie in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over het opgestelde S-MER. Het S-MER is op 14 september 2004 voor vier weken ter inzage gelegd⁴. Tevens zijn in die periode hoorzittingen gehouden in Antwerpen, Terneuzen, Beveren, Wetteren, Reimerswaal, Vlissingen en Waasmunster.

De Commissie heeft kennis genomen van de verslagen van de hoorzittingen, de inspraakreacties en adviezen⁵, die zij van het bevoegd gezag ontving. In dit advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel betrekking heeft op mogelijk belangrijke tekortkomingen van het MER bij het voldoen aan de richtlijnen of andere wettelijke bepalingen. Inspraakreacties die steun voor of bezwaar tegen de voornemens aangeven, komen in het toetsingsadvies niet aan de orde, omdat het advies betrekking heeft op de volledigheid en juistheid van het S-MER en niet op de wenselijkheid van het voornemen.

¹ Dat wil zeggen, de richtlijnen voor de inhoud van het MER levert en de MER'en goed- of afkeurt.

² Zie bijlage 3 voor de samenstelling van de Schelde m.e.r. Commissie en andere projectgegevens.

³ Zie bijlage 1.

⁴ Zie bijlage 2.

⁵ Zie bijlage 4 voor een lijst hiervan.

Tijdens de toetsing inventariseert de Commissie dus eerst of er tekortkomingen zijn in het voldoen aan de wettelijke vereisten⁶ en de richtlijnen en gaat zij na welke onderdelen van het S-MER in aanmerking komen voor een positieve vermelding. Vervolgens beoordeelt de Commissie de ernst van de tekortkomingen. Daarbij staat de vraag centraal of de essentiële informatie aanwezig is om het milieubelang een volwaardige plaats te geven bij het besluit over de Ontwikkelingsschets 2010. Deze werkwijze impliceert dat de Commissie zich in het advies tot hoofdzaken beperkt en niet ingaat op onjuistheden of onvolkomenheden van ondergeschikt belang.

2. ALGEMEEN OORDEEL EN HOOFDPUNTEN VAN HET ADVIES

De Commissie is van oordeel dat er in het S-MER veel nuttige informatie is gegeven om het milieubelang een volwaardige rol te laten spelen bij de besluitvorming over de Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010. Er is een grote hoeveelheid gedegen werk verricht op het gebied van onderzoek, overleg en communicatie. Dit dwingt respect af. Er is ook tijd besteed aan het verbeteren van de voorspellingsmodellen voor morfologie en er is tussentijds gevraagd om reacties van deskundigen op de kwaliteit van het verrichte onderzoek⁷.

De teksten van het S-MER zijn vooral geschreven voor deskundigen, maar er is een goede samenvatting gemaakt die voor een breed publiek toegankelijk is. Een aantal aspecten is nog niet tot op detail onderzocht en uitgewerkt, maar dat sluit aan bij het strategische karakter van het MER. Er komt immers nog een uitwerkingsfase.

De belangrijkste conclusie van het toetsingsadvies wordt hieronder per thema weergegeven.

Toegankelijkheid

De **essentiële informatie** is **aanwezig** om verder te kunnen gaan met de uitwerking op projectniveau van de vaargeulverruiming. De effecten van de verruimingsalternatieven zijn goed beschreven. Ook is goed aangegeven welke andere havens goederenaanbod van Antwerpen overnemen, wanneer de verruiming niet plaats vindt en wat daarvan op hoofdlijnen de effecten zijn.

De Commissie wil de volgende kanttekeningen plaatsen.

Ondanks de inspanning om zo degelijk mogelijke effectvoorspellingen voor de verruiming van de vaargeul te maken is duidelijk dat er nog veel onzekerheden zijn. Dat betreft de morfologie en daarmee ook de milieuaspecten die daarmee samenhangen, zoals natuur. Die onzekerheden klinken niet door in uitspraken in de Ontwikkelingsschets als *“op basis van uitgevoerd onderzoek (...) kan worden geconcludeerd dat er geen onacceptabele, ongewenste effecten optreden voor het fysieke systeem van het estuarium, de ecologie en de externe veiligheid”*. Toch zijn de onzekerheden in de Ontwikkelingsschets wel onderkend, want terecht is een Passende beoordeling conform de Vogel- en Habitatrichtlijn uitgevoerd.

De Commissie adviseert de komende tijd veel aandacht te besteden aan verdere kalibratie en toetsing van de gebruikte modellen en aan monitoring om genoemde onzekerheden te verkleinen.

⁶ Voor Vlaanderen geldt al een regelgeving voor Plan-milieueffectrapportage. Deze is in Nederland nog niet geïmplementeerd, dus voor Nederland geldt de rechtstreekse werking van de Europese regelgeving.

⁷ Een Second Opinion van internationale deskundigen over het morfologische onderzoek, een toetsing van de effectiviteit van de natuurmaatregelen door de Universiteit van Antwerpen.

In enkele inspraakreacties staat dat verdere verruiming al snel weer nodig zal zijn. De Commissie wijst erop dat dán de voorspelkracht van de morfologische modellen zeker beter moet zijn. Bij een verdere verruiming zal immers niet alleen op de drempels maar ook in de geulen gebaggerd moeten worden. Dat heeft meer dan proportioneel toenemende en mogelijk andere effecten.

Veiligheid

Er is **voldoende informatie** voor een besluit om níet door te gaan met de Overschelde.

Natuurlijkheid

Het belang van het uitvoeren van een pakket natuurmaatregelen in het Schelde-estuarium is in het MER afdoende onderbouwd. In het MER is echter niet goed gemotiveerd wat de omvang van het pakket moet zijn om aan de natuurdoelstellingen te voldoen. Verder ontbreekt een overzichtelijke vergelijking van mogelijke alternatieve natuurmaatregelen(pakketten), waarmee de keuze in de Ontwikkelingsschets wordt onderbouwd. Daarmee **ontbreekt essentiële informatie** om al vrij concreet⁸ over natuurmaatregelen te besluiten. Er zijn verschillende mogelijkheden om hiermee om te gaan, bijvoorbeeld:

- een aanvulling op het S-MER opstellen voorafgaand aan de besluitvorming over de Ontwikkelingsschets. Dat zou tot vertraging van die besluitvorming kunnen leiden;
- later een uitwerking maken van de Ontwikkelingsschets over natuurmaatregelen. Dan kan tevens rekening worden gehouden met de instandhoudingsdoelstellingen voor de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden die waarschijnlijk in de loop van volgend jaar (concreter) worden vastgelegd;
- de informatie geven bij de project-m.e.r.'s die de komende tijd nog zullen volgen. Daarin zal het echter moeilijker worden het overkoepelende beeld van de Ontwikkelingsschets te geven.

Een besluit hierover ligt bij het bevoegde gezag.

Het oordeel over het MER wordt in de verdere hoofdstukken toegelicht. Daarin zijn de belangrijkste bevindingen van de Commissie bij het toetsen van het S-MER aan de vastgestelde richtlijnen uitgewerkt. Eerst volgt een reactie op de beschrijving van de maatregelen. Daarna volgen nog enkele opmerkingen over de effectbeschrijvingen.

3. MAATREGELEN EN PROJECTEN

3.1 Toegankelijkheid

De informatie over toegankelijkheid is in grote lijnen goed uitgewerkt. Probleemstelling en doel zijn evenwichtig en zorgvuldig geformuleerd. Op basis van die gegevens wordt in het MER toegelicht hoe de te onderzoeken verruimingsalternatieven tot stand zijn gekomen en welke andere havens goederen-aanbod van Antwerpen overnemen, wanneer de verruiming niet plaatsvindt.

⁸ Zoals wordt gedaan in de Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, Voorstellen voor besluiten, van september 2004.

Als referentie of nulalternatief voor het bepalen van de effecten geldt volgens de richtlijnen *“de bestaande situatie inclusief autonome ontwikkeling en de meest voor de hand liggende ontwikkeling als de voornemens niet doorgaan.”* Deze *“meest voor de hand liggende ontwikkeling”* is in het S-MER niet doorgerekend, zoals uit onderstaande toelichting blijkt.

Het S-MER geeft aan dat de huidige stortstrategie ongewenste morfologische effecten in het estuarium heeft, die met een verbeterde stortstrategie kunnen worden voorkomen. Dat wordt duidelijk doordat effecten van de verruiming met de verbeterde én de oude stortstrategie zijn doorgerekend.

De referentiesituatie zonder verruiming had dan ook met verbeterde stortstrategie bepaald moeten worden⁹, maar in plaats daarvan is de oude stortstrategie gebruikt.

Op basis van een vergelijking met deze referentie stelt de Ontwikkelingsschets dat bij de verruiming *“geen onacceptabele ongewenste effecten optreden voor het fysieke systeem van het estuarium”*. In de eerste plaats is dat niet zo zeker vanwege de onzekerheden in de morfologische voorspellingen, zie §4.1 van dit advies. In de tweede plaats wordt nu niet in beeld gebracht of er herstel zou zijn opgetreden bij het achterwege laten van de verruiming en het toepassen van de nieuwe stortstrategie bij het huidige onderhoudsbaggerwerk. Daarmee komt niet in beeld dat de effecten van de verruiming ten opzichte van die (re-ele) referentiesituatie wél negatief kunnen zijn¹⁰.

■ Ondanks dat het S-MER op dit punt dus niet voldoet aan de richtlijnen, heeft de Commissie het voor de besluitvorming over de Ontwikkelingsschets niet nodig geacht dat er nog aanvullende morfologische berekeningen voor de referentiesituatie komen. De overweging daarvoor is dat het aanvullende inzicht dat hierdoor wordt verkregen, beperkt zal zijn en waarschijnlijk wegvalt in de onzekerheid waarmee de morfologische berekeningen zijn omgeven.

3.2 Natuurlijkheid

Keuze van maatregelen

In het S-MER en de bijbehorende achtergrondrapporten staat een beschrijving van een serie maatregelen die kunnen bijdragen aan de natuurlijkheid van het estuarium. Het MER bevat voor ieder van de maatregelen een of meer inrichtingsschetsen op basis waarvan een effectvoorspelling is gemaakt. De inrichtingsschetsen zijn globaal, maar voldoende uitgebreid om een kostenraming te kunnen maken en de effecten op hoofdlijnen aan te geven. Het gekozen detailniveau past bij het strategische karakter van de ontwikkelingsschets. De selectie van de maatregelen is echter niet goed onderbouwd.

Ter toelichting:

⁹ Terecht staat in de Ontwikkelingsschets op pagina 56: *“Ook in geval van niet verdiepen, vraagt de oude stortstrategie om aanpassing.”*, en op pagina 18: *“De huidige staat van instandhouding van het estuarium in de zin van de Habitatrichtlijn is niet gunstig, waardoor ‘behoud’ van de huidige toestand dus geen optie is en ‘herstel’ noodzaak wordt”*. Proses heeft aangegeven dat pas laat in het onderzoeksproces de gunstige uitkomsten van de verbeterde stortstrategie duidelijk werden. Er was toen geen tijd meer om nog een week te gaan rekenen en de interpretaties te maken. Overigens is hetzelfde kritiekpunt ook genoemd in inspraakreacties nummer 16 en 89.

¹⁰ De Werkgroep Schelde Estuarium (bestaande uit de Bond Beter Leefmilieu, de Vereniging Natuurmonumenten, het Natuurpunt, de Stichting Het Zeeuwse Landschap, de Milieuboot, Vogelbescherming Nederland, WWF-België, Staatsbosbeheer en de Zeeuwse Milieufederatie) formuleert in reactie 61 de conclusies uit het S-MER om die reden ook anders: *“Modelvoorspellingen wijzen uit dat de voorgenomen activiteit schadelijk is voor het estuarium.” “Dezelfde modellen voorspellen dat het positieve effect voor het systeem dat kan worden bereikt door aanpassing van de stortstrategie, van eenzelfde orde grootte is, als de schade van de verruiming”*. Ook wijst de werkgroep op de onzekerheden.

- In het Natuurontwikkelingsplan van juni 2003 werd een uitgebreid overzicht gepresenteerd van meer dan 200 mogelijke natuurmaatregelen in het Schelde-estuarium¹¹.
- In de Kennisgeving bij de start van de milieueffectrapportage werd daaruit een selectie gemaakt, zogenoemde “representatieve voorbeeldmaatregelen”. In de richtlijnen werd gevraagd om een betere motivering van die selectie¹².
- De voorbeeldmaatregelen worden in het S-MER in verschillende uitvoeringsvormen genoemd of beschreven. Een systematische motivering van de selectie ontbreekt echter nog steeds¹³, al worden de voorbeeldmaatregelen onderling voldoende duidelijk vergeleken op effectiviteit.
- In de Ontwikkelingsschets worden deels andere maatregelen gekozen dan in het MER zijn behandeld. Nieuw zijn opeens bijvoorbeeld de Vlake van Raan en het Zwin¹⁴. Per maatregel staat een korte toelichting, maar daaruit wordt lang niet altijd duidelijk waarom juist deze maatregel en geen andere is gekozen.
- De maatregelen in de Ontwikkelingsschets worden als een *basispakket* aangeduid. Er moeten nog maatregelen bijkomen, maar welke is niet duidelijk. Ook vanwege het Sigmaplan komen er nog projecten langs de oevers van de Schelde en de zijrivieren. Verder kan bij de nadere uitwerking van de Ontwikkelingsschets nog blijken dat de opgenomen maatregelen niet gerealiseerd kunnen worden.

De passages over de natuurmaatregelen hebben tot veel inspraakreacties geleid. Daaruit komt naar voren dat de meningen sterk verdeeld zijn. Voor de ene groep gaan de maatregelen veel te ver en voor de andere groep zijn ze volstrekt ontoereikend. Ook is er kritiek op de vaagheid en op het ontbreken van flankerend economisch beleid en voldoende financiële dekking. In opdracht van Proses is een toets¹⁵ uitgevoerd naar de effectiviteit van de voorgestelde natuurmaatregelen in het licht van het streefbeeld uit de Lange Termijn Visie 2030. Die toets stelt dat de effectiviteit in het algemeen ontoereikend is met de kanttekening dat dat voor het Vlaamse deel kan veranderen, wanneer natuurherstel een belangrijk deel gaat uitmaken van het Sigmaplan.

Nu de voorstellen voor natuurontwikkeling zoveel reacties oproepen, is het des te belangrijker dat de keuze zeer zorgvuldig en navolgbaar wordt onderbouwd, zowel voor de omvang van het pakket, als voor de locaties van de maatregelen en de inrichtingskeuze. Uit vele inspraakreacties komt naar voren dat het juist hieraan schort¹⁶. De Commissie is het hiermee eens.

■ Zij concludeert dat in het S-MER niet goed is gemotiveerd wat de omvang van het pakket moet zijn om aan de natuurdoelstellingen te voldoen. Ook ontbreekt een overzichtelijke vergelijking van mogelijke alternatieve natuurmaatregelen(pakketten), waarmee de keuze in de Ontwikkelingsschets wordt onderbouwd. Daarmee ontbreekt essentiële informatie om al zo concreet over natuurmaatregelen te besluiten als in de Ontwikkelingsschets van september 2004 wordt gedaan.

¹¹ De ZLTO geeft in reactie nummer 33 aan dat hierover nooit een echte discussie heeft plaatsgevonden, terwijl dit document een heel belangrijke rol speelt.

¹² In de Richtlijnen staat: “Geef in het S-MER vooral aan welke maatregelen uit het Natuurontwikkelingsplan het meest effectief en kansrijk zijn voor het realiseren van de geformuleerde natuurdoelstellingen in het estuarium. Behandel dus niet alleen voorbeelden per type maatregel, zoals de Kennisgeving voorstelt. Geef aan welke maatregelen uniek zijn en welke maatregelen onderling gelijkwaardig en dus uitwisselbaar zijn. Voor uitwisselbare maatregelen kan desgewenst wel worden gewerkt met voorbeeldprojecten.”

¹³ Dit staat ook in reactie 125 van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afdeling Natuur.

¹⁴ Insprekers uit die omgeving wijzen erop dat zij minder mogelijkheden hebben gekregen om te reageren, zie bijvoorbeeld de reactie van de Provincie West-Vlaanderen (151).

¹⁵ Toets van de ecologische bijdrage van de voorgestelde maatregelen in de Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium voor de periode tot 2010, Universiteit van Antwerpen, september 2004.

¹⁶ Omdat het er zoveel zijn, wordt hier niet naar al die reacties verwezen. De meest pregnante voorbeelden zijn reactie nummer 65, 101, 122 en 126.

Gecontroleerd gereduceerd getij

Diverse insprekers¹⁷ geven aan dat er nog nauwelijks ervaringen zijn met gebieden met gecontroleerd gereduceerd getij. Ze vrezen dat de gebieden snel zullen opslibben en dan hun werking gaan verliezen, of geregeld vergraven moeten worden.

■ De Commissie heeft geconstateerd dat aan dit aspect wel aandacht is besteed, maar in het MER voor het Sigmaplan. Deze informatie is dus beschikbaar¹⁸ en kan in het verdere planproces meewegen.

3.3 Maatregelen hoogwaterveiligheid

Overschelde

In de richtlijnen zijn twee opties aangegeven voor de behandeling van de Overschelde in het S-MER:

1. globaal als een lange termijn optie,
2. meer uitgewerkt voor een besluit op het strategische niveau.

Hoewel dit niet expliciet wordt vermeld, lijkt te zijn gekozen voor de tweede optie. Dus is de informatie in het S-MER door de Commissie vanuit dié invalshoek aan de richtlijnen getoetst. De belangrijkste conclusies zijn:

- De afweging van de twee locatiealternatieven is goed en navolgbaar uitgevoerd.
- De inrichtingsprincipes zijn in het algemeen afdoende beschreven, zij het dat niet wordt ingegaan op de meer uitgewerkte en technisch verbeterde inrichting¹⁹ die naderhand in opdracht van Proses door de Bouwdienst is gemaakt.
- Er wordt onvoldoende informatie gegeven over de (onmiddellijke en langdurige) effecten voor de water en waterbodempkwaliteit in de Oosterschelde bij gebruik van de Overschelde, terwijl het rapport van de Bouwdienst²⁰ aangeeft dat dan 20 à 40 miljoen m³ zand en klei via de Overschelde de Oosterschelde zal instromen en daar bezinken. Dat kan belangrijke gevolgen hebben voor de natuur, mosselteelt en visserij daar.
- In het MER zijn enkele andere vragen²¹ inzake de aanleg niet uitgewerkt.
- Tot slot wordt voor de Overschelde geen ‘passende beoordeling’ uitgevoerd, ondanks dat aantasting plaats kan vinden in de Habitatrictlijngebieden Westerschelde en Oosterschelde. Weliswaar wordt in het plan voorzien in substantiële compensatiemaatregelen, maar compensatie kan bij een passende beoordeling pas aan de orde zijn na een beschouwing van alternatieven en maatschappelijke noodzaak. Deze beschouwing ontbreekt.

Uit de Ontwikkelingsschets wordt echter duidelijk dat *“de aanleg en het gebruik van de Overschelde niet langer een oplossing”* is, zodat het bovengestelde niet leidt tot het advies om een aanvulling op het MER te maken.

■ De Commissie concludeert dat de informatie in het S-MER toereikend is voor het besluit om de Overschelde niet aan te leggen. Voor een positief besluit²² over de Overschelde zou meer informatie nodig zijn geweest.

¹⁷ Bijvoorbeeld in de reacties nummer 41, 44, 113 en 127. Reactie 72 beschrijft een positieve ervaring.

¹⁸ Met de kanttekening dat in het Sigmaplan nog om voorlopige inschattingen gaat, die verder uitgewerkt moeten worden. Zo moet worden meebeschoofd dat bij de Hedwigepolder de Westerschelde hoge slibgehalten heeft.

¹⁹ Zo heeft de Bouwdienst doorlaatmiddel verplaatst van de zuidzijde naar de noordzijde van de Overschelde. Dat heeft belangrijke morfologische consequenties, waarover in het S-MER niet wordt gerept. Bouwdienst Rijkswaterstaat, Deelrapport Overschelde, 28 april 2004.

²⁰ Zie pagina 8 van voornoemd rapport.

²¹ Bijvoorbeeld over compartimenteringsdijken, criteria voor het gebruiksregime etc.

²² Ook op strategisch niveau.

3.4 Integrale Pakketten

In de richtlijnen is gevraagd niet alleen de effecten van afzonderlijke maatregelen, maar ook die van integrale pakketten maatregelen in beeld te brengen. Zo moest duidelijker worden hoe de verschillende maatregelen op elkaar inwerken. Het S-MER is hierover erg kort: een beperkt aantal pakketten wordt summier besproken. Dat is een terechte keuze, nu blijkt dat:

- de Overschelde als maatregel niet meer in beeld is;
- voorhavenalternatieven op economische gronden als ineffectieve/irreële oplossingen voor het toegankelijkheidsprobleem worden gezien;
- er geen natuurmaatregelen in het basispakket zitten die een (substantiële) vergroting van de komberging in de Westerschelde bewerkstelligen, waardoor de interactie (waterstanden) met het Sigmaplan beperkt blijft;
- het Sigmaplan ingaat op de waterstandverhoging door de geulverruiming en kiest voor maatregelen die relatief weinig²³ effecten in de Westerschelde hebben.

De 'integrale pakketten' worden daardoor zoveel simpeler²⁴ dat een korte beschrijving inderdaad volstaat.

3.5 Lange termijn perspectief

In de richtlijnen is gevraagd om na te gaan welke maatregelen of projecten voor de lange termijn perspectiefrijk zouden zijn. Zo kan worden getoetst hoe vanuit die invalshoek naar de nu voorgenen maatregelen wordt gekeken.

Het volgende pakket werd genoemd:

- creëren van een nieuwe, kortere vaargeul bij de vlakte van de Raan en niet meer onderhouden van de huidige vaargeul met mogelijk gunstige effecten voor de onderhoudskosten en het veiligheidsrisico;
- het verhogen van de zandvlakte van de Raan om de getijgolf te reduceren door enerzijds reflectie anderzijds demping van de getijgolf.

Deze vraag is in het S-MER niet behandeld²⁵.

De Commissie heeft hierover het volgende overwogen: Uit het S-MER komt naar voren dat de gevolgen van verdieping tot 13,10 meter waarschijnlijk²⁶ beperkt kunnen worden gehouden met het toepassen van een verbeterde stortstrategie. Dat maakt het vooralsnog minder urgent om nu al geheel nieuwe invalshoeken voor het omgaan met het estuarium te gaan onderzoeken.

Dat zal anders worden bij voornemens tot een nog verdere verdieping²⁷ van de vaargeul. Dan neemt namelijk het baggervolume aanmerkelijk toe en zal ook flink in het mondingsgebied moeten worden gebaggerd. Onder die omstandigheden is het belangrijker dan nu om genoemde optie mee af te wegen.

Overigens is duidelijk dat het ophogen van de Vlake van Raan strijdig is met het streefbeeld uit de Lange Termijnvisie over een "open en natuurlijk mondingsgebied".

■ De conclusie is dat het ontbreken van de gevraagde gegevens onder deze omstandigheden geen essentiële tekortkoming is.

²³ Zij het dat rekening moet worden gehouden met een sterke toename van het transport van zand en slib van de Westerschelde naar de Zeeschelde.

²⁴ Reactie nummer 61 stelt: "De Schets heeft het karakter gekregen van een besluit tot verruiming van de vaargeul met enige flankerende maatregelen voor natuur."

²⁵ Reactie nummer 20 wijst op dit punt.

²⁶ Een goede monitoring moet gaan uitwijzen of deze verwachtingen kloppen.

²⁷ In diverse inspraakreacties wordt namelijk al aangegeven dat de voorgenen verdieping op termijn niet zal volstaan, zie bijvoorbeeld reactie nummer 110.

4. EFFECTBESCHRIJVING

Bij de effectbeschrijving is in het algemeen goed met de richtlijnen rekening gehouden. Er is een afgewogen combinatie gevonden van onderzoek en deskundigenoordeel. Hieronder volgen enkele opmerkingen per milieuaspect.

4.1 Estuarium/morfologie

Toetsingscriteria estuariumdynamiek

In de Lange Termijn Visie wordt veel waarde gehecht aan de natuurlijkheid van het estuarium en het verbeteren van de dynamiek. Daartoe is berekend hoe het tweegeulensysteem en de oppervlakte slikken, schorren- en platen reageren op het uitvoeren van de maatregelen en projecten. Het MER geeft aan dat het tweegeulensysteem bij alle verdiepingsalternatieven in stand blijft, mits een verbeterde stortstrategie wordt toegepast. Blijkbaar zijn dan de vormende krachten van de bagger- en stortactiviteiten groter dan de vormende krachten van het getij. Dat wijst erop dat er in het estuarium veeleer sprake is van een onnatuurlijke situatie die voortdurend met kunstmatige ingrepen wordt bijgestuurd. Des te dieper de vaargeul werd gebaggerd, des te hoger werden de platen, des te steiler de plaatranden en des te kleiner de dynamiek. Bij dynamiek zijn naar het oordeel van de Commissie de volgende aspecten meer maatgevend dan de aanwezigheid van twee geulen:

- voldoende ruimte in het estuarium voor morfodynamische processen;
- ontwikkelingsmogelijkheden van kortsluitgeulen.

De vorming en de beweeglijkheid van kortsluitgeulen tussen eb- en vloedgeul vormen de meest dynamische elementen van het meergeulensysteem. De huidige modellen geven echter geen duidelijke informatie over de kortsluitgeulen.

- De Commissie adviseert bij het verder ontwikkelen van de morfologische modellen aan dit punt aandacht te besteden.

Onzekerheden

Ook in de richtlijnenfase heeft de Commissie reeds gewezen op het belang van verdere ontwikkeling/verbetering van de morfologische modellen. Uit het MER blijkt dat deze aanbeveling goed is opgepakt.

Het laat echter onverlet dat de morfologische voorspellingen in dit complexe estuariumgebied nog steeds met veel onzekerheden zijn omgeven, onder meer omdat de modelinstrumenten voor een deel nog onvoldoende zijn gekalibreerd.

Die onzekerheden gelden met name voor de voorspelling van de omvang van ondiep water- en intergetijdengebieden, gebieden die voor de natuur zo belangrijk zijn. Enige verbetering hierin lijkt op afzienbare termijn wel haalbaar als voornoemde kalibraties hebben plaatsgevonden en een aantal onderdelen van het modelinstrumentarium verder worden ontwikkeld. Daarbij gaan de gedachten vooral uit naar Delft-3D en ESTMORF, omdat daarmee de voorspelling van veranderingen in ondiep water en intergetijdengebieden op de korte en lange termijn verbetert.

In de onderzoeksrapporten leggen de auteurs voldoende nadruk op de onzekerheden waarmee de voorspellingen zijn omgeven. Dat in tegenstelling tot uitspraken in de Ontwikkelingsschets als: *op basis van uitgevoerd onderzoek (...) kan worden geconcludeerd dat er geen onacceptabele, ongewenste effecten*

*optreden voor het fysieke systeem van het estuarium, de ecologie en de externe veiligheid*²⁸.

Dit soort uitspraken komen terug in persberichten, reacties van voorstanders van de verdieping en toelichtingen op inspraakavonden. De voorbehouden die er (ook in de Ontwikkelingsschets) direct onder staan²⁹, worden gemakkelijk overgeslagen.

■ Vanwege de nog resterende onzekerheden adviseert de Commissie de komende tijd veel aandacht te besteden aan kalibratie van de gebruikte modellen en aan monitoring³⁰.

In de richtlijnen is gevraagd om in het MER aan te geven: voor welke termijn de onderzochte verdiepingsvarianten voor de haven van Antwerpen toereikend zullen zijn. Het MER gaat hier kort op in, maar het blijkt dat deze vraag lastig te beantwoorden is. In enkele inspraakreacties op de Ontwikkelingsschets wordt aangegeven dat een verdere verruiming al snel nodig zal zijn.

■ De Commissie wijst erop dat de voorspelkracht van de morfologische modellen dan zeker beter moet zijn. Een volgende verruiming kan niet zomaar als een extrapolatie van de nu voorliggende verruiming worden beschouwd. Dan zal immers niet alleen op de drempels maar ook in de geulen gebaggerd moeten worden. Dat heeft meer dan proportioneel toenemende en mogelijk andere effecten.

4.2 Natuur

Het voorliggende S-MER biedt een degelijk en gedetailleerd kader voor afweging van de effecten op natuur die is uitgewerkt in een uitvoerige rapportage. Een probleem is dat vrijwel alle effecten die in het S-MER voor natuur worden beschreven, berusten op de resultaten van de morfologische modellen en op de verwachting dat een gewijzigde stortstrategie effectief werkt. De onzekerheden daarin werken in versterkte mate door in de voorspellingen voor de natuur. Daarbij moet worden opgemerkt dat:

- met de prognoses over de veranderingen in arealen van diverse typen gebieden ontoereikende informatie wordt gegeven over de feitelijke kwaliteit van deze gebieden als habitat voor bodemorganismen en indirect dus als voedselgebied voor de aantallen (internationaal belangrijke) vogels. Bovendien zijn de effecten op bodemdieren niet verder onderzocht³¹;
- voor de habitats te gemakkelijk is aangenomen dat een bepaalde stijging in waterpeil vanzelf leidt tot omzetting van schorren in slikken en van slikken in ondiep watergebied. Het patroon van sedimentatie speelt daarbij een zeer bepalende rol³²;
- voor de Zeeschelde morfologische berekeningsmodellen ontbreken, wat vermoedelijk betekent dat de onzekerheden hier nog groter zijn dan in de Westerschelde.

²⁸ Ontwikkelingsschets, pagina 24. Ook de Werkgroep Schelde Estuarium (reactie nummer 61) vindt dat dit soort inzichten met een te grote stelligheid worden gebracht.

²⁹ In de Ontwikkelingsschets staat namelijk ook: *Omdat de kennis over deze effecten zijn beperkingen kent, kan niet worden uitgesloten dat in de praktijk toch mogelijke ongewenste effecten optreden. Om die situatie te voorkomen of het hoofd te bieden, worden bijbehorende besluiten (b tot f) voorgesteld die onlosmakelijk verbonden zijn aan dit besluit.*

³⁰ Aanbevelingen voor monitoring staan ook in de Ontwikkelingsschets. Het Havenbedrijf van Antwerpen pleit in reactie nummer 36 voor een jaarlijkse, in plaats van een vijfjaarlijkse rapportering van de monitoring. De Werkgroep Schelde Estuarium (nummer 61) noemt de werkwijze tot dusver vooral “trial and error” en pleit voor een voortvarende aanpak bij het verder ontwikkelen van de morfologische modellen.

³¹ Onder meer vanwege het ontbreken van ‘Rode Lijsten’ daarvoor.

³² Zie het doctoraat van Stijn Temmerman (2003) over sedimentatie op schorren in het Schelde-estuarium (een studie op basis van veldmetingen en numerieke modellering).

Dit alles beperkt de mogelijkheid om met zekerheid te zeggen dat er - ook na het toepassen van mitigerende maatregelen - geen significante schadelijke effecten³³ optreden in gebieden die zijn beschermd op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn, zie ook hoofdstuk 5 van dit advies.

Los daarvan meent de Commissie dat de effecten voor de beschermde soorten nog niet zo uitputtend zijn beschreven, als voor een passende beoordeling uiteindelijk nodig zal blijken. Zo werden bijvoorbeeld (slechts) de effecten op 30 van de 46 niet-broedende aandachtvogelsoorten beschouwd, hoewel die effecten niet zonder meer extrapoleerbaar zijn voor de niet-beschouwde soorten. Ook werden aantallen verschillende (broed- en niet-broed)vogelsoorten samengenomen in groepen, wat de noodzakelijke interpretatie van de aantalverandering op soortniveau onmogelijk maakt.

Opvallend is verder dat er in het MER nauwelijks³⁴ iets staat over de ecologische effecten van het verbreden van de vaargeul tussen de Europaterminal en het Deurganckdok. Omdat morfologische rekenmodellen ontbreken, is de invloed ervan op bijvoorbeeld de intergetijdengebieden langs de Zeeschelde (erosie) niet expliciet in beeld gebracht³⁵.

■ De Commissie is van mening dat voor een strategische MER de gegeven informatie toch voldoende tot ruim voldoende is. De hierboven aangegeven ontbrekende kennis kan immers bij het projectbesluit nog ingevuld worden. Dan kan ook worden voorzien in de passende beoordeling voor de Habitatrichtlijngebieden.

4.3 Cultuurhistorie

Het aspect cultuurhistorie, waaronder archeologie, monumenten en landschapshistorie, speelt in het S-MER een ondergeschikte rol.

Effecten van natuurontwikkelingsmaatregelen

Het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap afdeling Monumenten en Landschappen heeft een zeer kritische reactie geschreven naar aanleiding van de beschreven voorbeeldmaatregelen in het S-MER. Men vreest voor het verloren gaan van cultuurhistorische waarden en het vervlakken van het landschap door het realiseren van een grote serie ontpolderingen en natte natuurgebieden met gecontroleerd gereduceerd getij en mist een goede beschrijving daarvan in het MER. Hoewel de Commissie punten uit de kritiek onderschrijft, stelt zij vervolgens vast dat het maatregelenpakket in de Ontwikkelingsschets van september 2004 zodanig is omschreven dat daarmee een belangrijk deel van de kritiek wordt ondervangen³⁶. Nu op veel plaatsen geen ontpolderingen meer worden voorgesteld, is het overbodig om dan nog de effecten ervan voor cultuurhistorie te gaan beschrijven³⁷.

³³ De Ontwikkelingsschets stelt op p. 26 dat de eventuele schadelijke effecten van een verruiming tot 13,10 meter als 'niet significant' kunnen worden aangemerkt.

³⁴ De effecten zijn wel meegenomen in de berekeningen over hoogwaterveiligheid.

³⁵ Dit punt komt aan de orde in inspraakreacties nummer 61 die spreekt van een "ernstige en relevante tekortkoming", 100 die ondermeer wijst op mogelijke beïnvloeding van Habitatrichtlijngebieden, en 142.

³⁶ De Hedwige en Prosperpolder worden niet ontpolderd, maar slechts voor een deel voor met gereduceerd getij ingericht. Voor de Durmevallei staat genoemd: "een ruime aanzet tot landschappelijke inrichting, rekening houdend met de bestaande bestemmingen en de plaatselijke toestand". Bij de Kalkense Meersen wordt (volgens het MER al) slechts het gebied rond Wijmeers als klein getijdengebied ingericht. Voor de overige onderdelen van het basispakket staat er in de Ontwikkelingsschets niet meer dan "ontwikkelen van natuurgebieden met respect voor het landschap en de bestaande historische functies in gebieden, waarvoor op lokaal niveau al de nodige stappen en plannen zijn", of "natuurontwikkeling in reeds aangelegde gecontroleerde overstromingsgebieden".

³⁷ Datzelfde geldt voor een kritiekpunt van de Commissie over de afwegingen tussen de Molenpolder en Zimmermanpolder: "In het hoofdrapport van het MER wordt ten onrechte geen verschil meer gemaakt tussen het

Dat laat onverlet dat door het opnemen van natuurontwikkeling als een van de hoofddoelstellingen in het MER daarop een relatief zwaar accent is komen te liggen. Dat maakt het belangrijk om ten minste in de verdere uitwerkingsfase bij de definitieve keuze van de herinrichtingsgebieden en van de wijze en aard van de herinrichting terdege rekening te houden met de cultuurhistorische waarden³⁸. Dat begint met het (op basis van de Landschapsatlas) zorgvuldiger in kaart brengen van de Vlaamse ankerplaatsen, relictzones en archeologische sites en van de via Vlaamse wet- en regelgeving beschermde monumenten en stads- en dorpsgezichten.

Voor het Nederlandse gedeelte van het estuarium geldt vooral dat de invloed op de archeologie duidelijker in beeld moet komen. De Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek³⁹ geeft aan dat er naast de “Provinciale archeologische monumentenkaart” en de “Indicatieve kaart archeologische waarden” gegevens over het bodemarchief aanwezig of in ieder geval voorspelbaar zijn. Er is dus meer bekend dan op de kaarten staat aangegeven. Alleen met een zorgvuldige inrichting kan bijvoorbeeld worden voorkomen dat schorverjonging in het Land van Saeftinge zal ingrijpen in het bodemarchief.

■ De effecten op landschap en cultuurhistorie worden, behalve door de locatiekeuze, ook (en nog in sterkere mate) bepaald door de inrichting van de natuurmaatregelen. Dit aspect verdient daarom in de vervolgfase veel aandacht.

Effecten van de verruiming

Ook de invloed van de vaargeulverruiming op archeologie wordt onderbelicht. Na de laatste verdieping is bodemarchief op onbekende plaatsen naar boven gekomen, zoals op de Hoge Platen en aan de zuidkust van Zuid Beveland. Door afslag gaat bodemarchief verloren. Een verdere verruiming van de vaargeul met een veranderende morfologie zal opnieuw invloed hebben.

■ Het verdient aanbeveling dit aspect bij het uitwerken van de concrete stortstrategie expliciet mee te wegen.

4.4 Externe veiligheid

Het rapport over de externe veiligheid⁴⁰ baseert zich op de aanvaringsgegevens in de periode van 1998-2002, te weten in totaal 7 aanvaringen, waarvan 2 ernstige incidenten. Vanwege dit beperkte aantal statistische gegevens zijn de rekenresultaten relatief onzeker. Dat geldt ook voor de gehanteerde kansverdeling van het aantal aanvaringen over de verschillende riviersegmenten. In het rapport wordt daarbij uitgegaan van een 75% betrouwbaarheidsinterval, terwijl 95% gebruikelijk is. Door de risicocontouren met bandbreedtes te presenteren, waarin genoemde betrouwbaarheidsintervallen zijn verwerkt, zouden de onzekerheidsmarges duidelijker in beeld komen.

Waarschijnlijk zal er bij een bandbreedtebenadering in bepaalde scenario's een overschrijding van de grenswaarde voor het plaatsgebonden risico en/of de oriënterende waarde voor het groepsrisico optreden. Dan moet ook worden aangegeven welke maatregelen getroffen kunnen worden om de overschrijdingen van het plaatsgebonden risico te elimineren en de overschrijdingen van het groepsrisico te elimineren dan wel te beperken. Bij een resterende overschrijding van het groepsrisico dient deze verantwoord te worden.

aantasten van de structuur in een 12e eeuwse polder met sporen van oudere bewoning (Molenpolder) en die van een 19e eeuwse polder (Zimmermanpolder).” Echter beide polders vallen in de Ontwikkelingsschets af.

³⁸ Zie in dit verband ook de opmerkingen in reactie 129 over de voorgenomen herinrichting van het Zwin.

³⁹ Reactie nummer 103.

⁴⁰ QRA Toekomstig Transport Gevaarlijke Stoffen (Wester)Schelde, opgesteld door DNV, d.d. 10 juni 2004

Eventuele overschrijdingen worden overigens met name veroorzaakt door de (sterke) economische groei in een van de scenario's en niet door de verruiming van de vaargeul. In die zin zijn de extra veiligheidsrisico's voor de keuze van de alternatieven niet bepalend.

■ De Commissie adviseert de aanbeveling over de bandbreedte, als ook de opmerkingen van de Beroepsvereniging voor Loodsen⁴¹ in de vervolgfase mee te nemen.

4.5 Geluid, lucht

Uit het S-MER en de onderliggende deelnota's geluid en lucht blijkt dat de effecten op de geluid en luchtsituatie beperkt zijn en niet onderscheidend voor de alternatieven. Wettelijke grenswaarden zullen, zoals het zich nu laat aanzien, niet worden overschreden. Met de gegeven informatie wordt voldaan aan de richtlijnen⁴². In de vervolgfase moet de geluidimmissie bij geluidgevoelige objecten nog worden bepaald, die optreedt als gevolg van verkeer en vervoer over de weg, het spoor en per schip, alsmede door de verruiming. Dat laatste is op dit moment nog niet mogelijk vanwege onzekerheden in de wijze van uitvoering en het in te zetten materieel. Tevens dienen de concentraties van de maatgevende stoffen NO₂ en fijn stof in de buitenlucht in de vervolgfase te worden bepaald.

5. PASSENDE BEOORDELING

De passende beoordeling op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn staat niet in het MER, maar in de Ontwikkelingsschets. De Commissie maakt hierover in dit advies toch enkele opmerkingen, omdat:

- volgens de Vlaamse regelgeving een passende beoordeling (op strategisch niveau) bij een plan-MER moet worden gegeven;
- de eerdergenoemde opmerkingen over het MER relevant zijn voor de passende beoordeling;
- de Commissie volgens de wetsvoorstellen voor strategische milieubeoordelingen mogelijk een taak krijgt bij het toetsen van de milieuonderdelen van de passende beoordeling.

Kunnen significante effecten optreden?

Wanneer er ingrepen worden gepland in of nabij een gebied dat beschermd is op grond van de Vogel- en Habitatrichtlijn, moet worden nagegaan of daardoor significante effecten in het gebied kunnen optreden die in strijd zijn met de instandhoudingsverplichting.

In de Ontwikkelingsschets staat dat er geen significante effecten zullen optreden, maar er volgt toch een passende beoordeling 'voor de zekerheid'.

⁴¹ Reactie nummer 13.

⁴² In inspraakreactie nr. 2 worden vraagtekens geplaatst bij de gehanteerde vaarsnelheid en geluidemissie van zeeschepen. De voor het akoestisch onderzoek gehanteerde gemiddelde vaarsnelheid en geluidemissie komen niet onrealistisch over. Bij de geluidemissie is, zoals onderkend, sprake van een zekere leemte in kennis daar er voor scheepvaartverkeer in tegenstelling met spoorweg- en wegverkeer geen geluidemissiekentallen voorhanden zijn vanwege het ontbreken van (wettelijke) rekenvoorschriften. Voorts worden in deze inspraakreactie (vermeende) tegenstrijdigheden geconstateerd in de forse toename van vervoersstromen versus de geringe akoestische gevolgen hiervan. De conclusies in de deelnota geluid hebben evenwel betrekking op de verschillen voor het referentiejaar 2030 binnen de twee scenario's: wel of geen containerhaven te Vlissingen en niet tussen de twee scenario's. De conclusies uit deze deelnota zijn correct.

Op grond van de opmerkingen over onzekerheden als genoemd in §4.1 en 4.2 van dit advies concludeert de Commissie dat het niet is uit te sluiten dat er significante effecten zullen zijn, dus dat een passende beoordeling nodig is⁴³.

Welke zijn die effecten en (hoe) zijn ze te mitigeren?

Op grond van de passende beoordeling moet allereerst in beeld komen welke effecten worden verwacht en in welke mate die zijn te mitigeren. Het MER brengt deze effecten zo goed mogelijk in beeld en geeft ook mitigerende maatregelen aan. De Commissie meent dat een deel van de maatregelen die bij mitigatie worden genoemd, eerder compenserende maatregelen zijn⁴⁴, maar die opmerking is minder relevant, omdat wel de daaropvolgende stappen van artikel 6 van de Habitatrichtlijn worden doorlopen.

Alternatieven en zwaarwegend maatschappelijk belang

In deze stappen moet worden aangegeven en afgewogen of er alternatieven zijn en of er sprake is van een zwaarwegend maatschappelijk belang. Deze informatie wordt in het MER en de Ontwikkelingsschets inderdaad gegeven.

Compensatie

Als op basis van deze afweging wordt besloten met het voornemen door te gaan, dan dienen de negatieve effecten zo goed mogelijk te worden gemitigeerd en moet er compensatie worden geregeld voor nog overblijvende negatieve effecten. Compensatie dient bij voorkeur gerealiseerd te worden in hetzelfde gebied en voor dezelfde waarden.

Nu bevat de Ontwikkelingsschets diverse natuurmaatregelen die als compenserende maatregel kunnen worden beschouwd voor mogelijke aantasting van het estuarium bij verdere vaargeulverruiming⁴⁵.

Het probleem is echter dat deze zelfde maatregelen voor meerdere doeleinden (kunnen) worden ingezet:

- als mogelijk nog resterende compensatie voor de eerdere verdieping;
- ter realisering van de natuurdoelen van de Lange Termijn Visie;
- als voorzorgsmaatregel bij een nieuwe vaargeulverruiming.

Bovendien is een deel van de natuurmaatregelen al bestaand beleid. Bestaand beleid mag doorgaans niet als compensatiemaatregel worden meegeteld.

■ De Commissie adviseert in goed overleg met betrokken instanties⁴⁶ tot duidelijke afspraken over de natuurmaatregelen in relatie tot compensatie te komen.

⁴³ Deze conclusie wordt ondersteund door het Ministerie van LNV, reactie nummer 89.

⁴⁴ Zo worden bovenaan pagina 27 natuurontwikkelingsmaatregelen als mitigatie aangeduid, terwijl dat volgens de Commissie eerder compensatie vooraf is. Dat staat ook in de reactie van het Havenbedrijf Antwerpen, nummer 110. Ook op p. 92 en 94 van de Schets worden compensatie en mitigatie niet helder gescheiden.

⁴⁵ In de richtlijnen stond: "Geef een goede 'boekhouding' van de compensatie. Reken dus geen natuurmaatregelen mee die zijn bedoeld voor compensatie van de eerdere verdieping of van andere projecten in het gebied, zoals de uitbreiding van de haven van Antwerpen."

⁴⁶ Europese Commissie, Ministerie van LNV, Aministratie Afdeling Natuur.

6. MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN-BATEN ANALYSE

In de voorliggende procedure is ervoor gekozen het milieueffectrapport en de maatschappelijke kostenbatenanalyse (MKBA) los van elkaar te ontwikkelen en te laten beoordelen. Een nadeel daarvan is dat de Commissie die het S-MER beoordeelt, niet kan inschatten in welke mate negatieve milieueffecten die tot schade voor bedrijven leiden⁴⁷ in de MKBA zijn meegenomen. Ook is onduidelijk of en in welke mate de mitigerende en compenserende natuurmaatregelen van de verruiming in de MKBA zijn verwerkt. Datzelfde geldt voor tegenvallers die kunnen optreden, bijvoorbeeld bij het terugstorten van specie.

In het MER wordt geconcludeerd dat het merendeel van de specie⁴⁸ voldoet aan de norm voor verspreiden/terugstorten, mits uit aanvullende metingen van naftaleen blijkt dat de waarde voor die stof binnen de normen blijft. Naftaleen komt vooral in de specie van de Zeeschelde in relatief hoge concentraties voor en in mindere mate in de Westerschelde.

In 2000 zijn de normen voor PAK's voor speciebergings op land aanzienlijk aangescherpt, bijvoorbeeld voor naftaleen met een factor 10, voor fenantreen met een factor 6,7. Het is niet ondenkbaar dat deze aanscherping in de toekomst ook voor storten in het water gaat gelden.

De MKBA gaat er ten onrechte van uit dat de verruimingsspecie schone grond⁴⁹ is. Op bepaalde locaties ligt klasse 2 specie. Wanneer het estuariumsysteem de verruimingsspecie niet kan verwerken, zijn in ieder geval de mogelijkheden voor hergebruik op land beperkt. Wanneer de specie niet in het estuarium kan worden teruggestort, maar moet worden verwerkt of geborgen, dan zal dat vrij belangrijke (kosten)consequenties hebben.

- De Commissie neemt zich voor in toekomstige voorkomende gevallen een afstemmingsoverleg met de toetsgroep voor de MKBA te beleggen.

⁴⁷ Het Waterschap (47), de landbouworganisatie (33), Evides Waterbedrijf (43) en particulieren bijvoorbeeld nummer 3 voorzien problemen vanwege verzilting, waarvoor maatregelen moeten worden genomen. De Vereniging voor Zeeuwse Visserijbelangen (reactie 28) verwacht schade voor de garnalenvisserij. Het Project Zeeuwse Veiligheidsregio Veiligheidscollege Zeeland (reactie 98) verwacht extra kosten voor de rampenbestrijding.

⁴⁸ De specie bij de Platen van Valkenisse voldoet nu al niet aan de normen.

⁴⁹ Op de inspraakavond in Antwerpen werd gesteld dat de aanlegspecie "maagdelijke grond" is, daarmee suggerevend dat er geen sprake van verontreiniging zou zijn.

BIJLAGEN

bij het toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010

(bijlagen 1 t/m 4)

BIJLAGE 1

**Brief van het bevoegd gezag d.d. 13 september 2004
waarin de Commissie
in de gelegenheid wordt gesteld om advies uit te brengen**

Projectdirectie ontwikkelingsschets Schelde-est

Commissie voor De MER
Postbus 2345
3500 GH UTRECHT

Contactpersoon
C.E.A. de Jonge

Datum
13 september 2004

Ons kenmerk
ProSes /BM 00015039

Onderwerp
Ter inzage legging

	Commissie voor de milieueffectrapportage
ingekeken: 15 SEP. 2004	
nummer	
dossier 1382-217 t/m 229	
kopie naar: J.E. eh	

Telefoon / E-mail
+31 164 212802
corriedejongh@proses.nl

Bijlage(n)
zie bijgevoegde lijst

Uw kenmerk
-

Geachte heer/mevrouw,

Bijgaand ontvangt u:

- Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, voorstellen voor besluiten
- Statistisch Milieueffectenrapport (S-MER) Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, hoofdrapport
- Milieueffectrapportage voor het Sigmaplan, niet-technische samenvatting
- Verruiming van de vaarweg van de Schelde, maatschappelijke kosten-batenanalyse
- Natte natuur in het Schelde-estuarium, een verkenning van maatschappelijke kosten en baten
- MKBA op hoofdlijnen voor het nieuwe Sigmaplan

Deze rapporten doorlopen een inspraakprocedure waarin iedereen zijn/haar zienswijze kenbaar kan maken. Tegen deze achtergrond verzoek ik u vriendelijk deze documenten van 15 september tot en met 15 oktober op de daarvoor bestemde plaats in uw kantoor of bibliotheek ter inzage te leggen.

Nadere informatie over de procedure treft u aan in de bijgevoegde brochure Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, voorstellen voor een veiliger, toegankelijker en natuurlijker Schelde-estuarium. Ik verzoek u deze brochure eveneens ter inzage te leggen.

Projectdirectie ontwikkelingsschets Schelde-estuarium
Postadres Postbus 299, NL- 4600 AG Bergen op Zoom
Bezoekadres Jacob Obrechtlaan 3, NL- 4611 AP Bergen op Zoom

T +31 164 212800
F +31 164 212801
E info@proses.nl

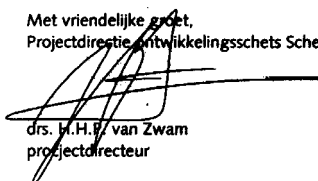
Van alle rapporten ontvangt u een inlijkxemplaar. Voorts ontvangt u informatiemateriaal (samenvattingen), die ter beschikking kunnen worden gesteld aan de belangstellenden. Tenslotte verzoek ik u de bijgevoegde poster op te hangen in de ruimte waarin de stukken ter inzage liggen.

Over enkele weken zal het inspraakpunt Verkeer en Waterstaat u nogmaals benaderen met het verzoek de verslagen van de hoorzittingen, die in het kader van deze inspraakprocedure worden gehouden, ter inzage te leggen.

Om ons ervan te verzekeren dat de hierboven genoemde documenten tijdig op de juiste bestemming zijn aangekomen, wil ik u tenslotte vriendelijk verzoeken het bijgevoegde ontvangstbewijs te ondertekenen en per fax aan ons te zenden.

Bij voorbaat dank ik u voor uw medewerking. Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u contact opnemen met bovengenoemde contactpersoon.

Met vriendelijke groet,
Projectdirectie Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium

drs. M.H.P. van Zwam
projectdirecteur

BIJLAGE 2

Kennisgeving van het milieueffectrapport in Staatscourant nr. 176 d.d. 14 september 2004

Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium: graag uw mening!

Voorstellen voor een veiliger, toegankelijker en natuurlijker Schelde-estuarium

De Vlaamse en Nederlandse regeringen willen de veiligheid, toegankelijkheid en natuurlijkheid van het Schelde-estuarium behouden en waar nodig verbeteren. Hiervoor zijn tussen nu en 2010 projecten en maatregelen nodig.

Voorbeelden van zulke projecten en maatregelen zijn:

- betere bescherming tegen overstromingen door lokale dijkverhogingen en meer ruimte voor de rivier;
- versmalling van de vaarweg naar Antwerpen, zodat de haven ook voor grotere containerschepen bereikbaar blijft;
- meer ruimte voor de typische flora en fauna van een van Europa's meest waardevolle estuaria.

De Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium bevat de voorstellen voor deze projecten en maatregelen en geeft tevens een onderbouwing voor de keuzes die daarbij zijn gemaakt. Het gaat daarbij om strategische keuzes. Besluiten over de specifieke inrichting van gebieden komen in een volgende fase aan de orde.

Voordat de Ontwikkelingsschets aan de verantwoordelijke bewindsleden wordt gepresenteerd, is er gelegenheid om uw mening te geven over de voorstellen en over de studies die voor de onderbouwing daarvan zijn uitgevoerd.

Inspreken op de Ontwikkelingsschets en studies

Voor meer informatie over de inhoud van de Ontwikkelingsschets en de studies die daarvoor zijn verricht, kunt u de volgende documenten, waar de inspraak zich op richt, raadplegen:

- Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, voorstellen voor besluiten: een beargumenteerd overzicht van de projecten en maatregelen die ter goedkeuring worden voorgelegd aan de Vlaamse en Nederlandse regering;
- Strategisch Milieu-effectrapport (S-MER) Ontwikkelingsschets 2010 Schelde-estuarium, hoofdrapport: dit rapport behandelt de gevolgen voor natuur en milieu van het type projecten dat in de Ontwikkelingsschets wordt voorgesteld;
- Vernieuwing van de vaarweg van de Schelde, maatschappelijke kosten-batenanalyse: studie naar het maatschappelijk rendement van een ruimere vaarweg naar Antwerpen;
- Natte natuur in het Schelde-estuarium, een verkenning van maatschappelijke kosten en baten: studie naar het maatschappelijk rendement van meer ruimte voor de estuariumnatuur;
- Milieu-effectrapportage voor het Sigmaplan, niet-technische samenvatting: conclusies over de gevolgen voor natuur en milieu van het Vlaamse plan om de veiligheid tegen overstromingen verder te verbeteren. Dit 'Sigmaplan' wordt momenteel geactualiseerd. De projecten uit de Ontwikkelingsschets sluiten op dit plan aan;
- Maatschappelijke kosten-batenanalyse op hoofdlijnen voor het geactualiseerde Sigmaplan: studie naar het maatschappelijk rendement van datzelfde plan.

Inzage bij overheden en bibliotheken en via website

De genoemde documenten kunt u van 15 september tot en met 15 oktober 2004 gedurende de reguliere openingstijden inzien op de volgende plaatsen:

In Nederland:

- de gemeentehuizen van Terneuzen, Veere, Vlissingen, Borsele, Kapelle, Reimerswaal, Hulst en Sluis;
- de hoofdstigingen van de openbare bibliotheken in deze gemeenten;
- de bibliotheek van het provinciehuis Zeeland en van Rijkswaterstaat, directie Zeeland;
- de bibliotheken van de ministeries van Verkeer en Waterstaat en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, beide in Den Haag;
- kantoren van de waterschappen Zeeuwse Eilanden en Zeeuws-Vlaanderen.

In Vlaanderen:

- de gemeentehuizen van Vlaanderen;
- in de provincie Antwerpen: Antwerpen, Bormen, Hemiksem, Schelle en Sint-Amands;

- in de provincie Oost-Vlaanderen: Berfale, Beveren, Buggenhout, Dendermonde, Destelbergen, Gent, Hamme, Krulbeke, Laarne, Lokeren, Melle, Merelbeke, Temse, Waasmunster, Wetteren, Wichelen, Zele en Zwijndrecht;
- de hoofdstigingen van openbare bibliotheken in bovengenoemde gemeenten;
- de Cel Mer van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap in Brussel.

U kunt de documenten ook raadplegen via www.proses.nl of www.proses.be.

Informatieavonden en mondelinge inspraak

Naast het raadplegen van de documenten, kunt u ook een informatiebijeenkomst over de Ontwikkelingsschets bijwonen. Tijdens deze bijeenkomsten kunt u vragen stellen aan medewerkers van ProSes, de projectdirectie die de Ontwikkelingsschets heeft opgesteld. Er is er tevens gelegenheid om mondeling in te spreken.

De informatiebijeenkomsten vinden plaats op:

- 20 september te Antwerpen, Zeemanshuis, Falconruil 21
- 21 september te Terneuzen, Rijkswaterstaat, dienstkring Zeeuws-Vlaanderen, Buitenhaven 2
- 23 september te Beveren, Gemeentehuis, Stationsstraat 2
- 28 september te Wetteren, Buurthuis ten Ede, Ten Ede Doop 1
- 30 september te Reimerswaal, Dorpshuis Luctor Et Emergo, Hoofdweg 45 in Rilland
- 4 oktober te Vlissingen, Arion Grand Hotel, Boulevard Bankert 266
- 5 oktober te Waasmunster, Gemeenschapscentrum Hoogendonck, Nijverheidslaan 48

De bijeenkomsten beginnen om 19.00 uur met een presentatie. Vervolgens is er de mogelijkheid om vragen te stellen. Om 21.15 uur start een officiële hoorzitting voor degenen die mondeling hun mening naar voren willen brengen. Van deze hoorzitting wordt een verslag gemaakt.

Adressen voor schriftelijk inspreken

Tot uiterlijk 15 oktober 2004 kunt u uw mening over de Ontwikkelingsschets en bijbehorende studies schriftelijk naar voren brengen. Uw schriftelijke reactie kunt u sturen naar:

In Nederland:

Inspraakpunt Verkeer en Waterstaat
ProSes
Postbus 30316
2500 GH Den Haag

In Vlaanderen:

ProSes
Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap
Copernicuslaan 1, busnummer 18 (busnummer altijd vermelden)
2018 Antwerpen

Of via internet: www.inspraakvenw.nl.

Indien u dat wenst, kunt u verzoeken om vertrouwelijke behandeling van uw persoonlijke gegevens.

Inspraakreacties onderdeel van uiteindelijke afwegingen

De resultaten van de inspraakprocedure zullen worden gebundeld en ter beschikking gesteld aan het bevoegd gezag in Nederland en Vlaanderen. Vervolgens zullen de bewindsleden van Vlaanderen (de Minister van Openbare Werken, Energie, Leefmilieu en Natuur) en Nederland (de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat) de Ontwikkelingsschets vaststellen. Zij betrekken daarbij de resultaten van de inspraak, de adviezen van onder meer het Overleg Adviserende Partijen, waarin belanghebbenden, maatschappelijke organisaties en provinciale en gemeentelijke overheden deden aan de voorbereiding van de Ontwikkelingsschets, en de resultaten van overleg met de regionale overheden. De Schelde m.e.r.-commissie en de Adviesraad MKBA adviseren de bewindsleden over de kwaliteit van het Strategisch Milieu-effectrapport en de maatschappelijke kosten-batenanalyses. Deze onafhankelijke commissies betrekken de inspraakreacties in hun advies. In Vlaanderen zal de Cel Mer een zogeheten conformiteitsverklaring geven als het Strategisch Milieu-effectrapport in orde is.

Na vaststelling van de Ontwikkelingsschets door de bewindsleden, besluiten de regeringen van Vlaanderen en Nederland in december 2004 over de Ontwikkelingsschets en leggen dit besluit vervolgens voor aan de parlementen in beide landen.

Nadere informatie

Voor nadere informatie over de Ontwikkelingsschets kunt u contact opnemen met de projectorganisatie ProSes:

Projectdirectie ontwikkelingschets Schelde-estuarium (ProSes)
Postbus 299
4600 AG BERGEN OP ZOOM
Telefoon: +31 (0)164 212 800
E-mail: info@proses.nl of info@proses.be
Internet: www.proses.nl of www.proses.be

Via deze website kunt u de Ontwikkelingsschets en andere documenten downloaden.

Voor informatie over de inspraakprocedure kunt u contact opnemen met het Inspraakpunt Verkeer en Waterstaat, telefoon +31 (0)70 351 96 00.

Projectdirectie ontwikkelingschets Schelde-estuarium

Inspraakpunt
Verkeer en Waterstaat

BIJLAGE 3

Projectgegevens

Initiatiefnemer: Projectdirectie Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010 (ProSes), namens Rijkswaterstaat Directie Zeeland (Nederland) en de Administratie Waterwegen en Zeewezen, afdeling Maritieme Toegang (Vlaanderen)

Bevoegd gezag: Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat (Nederland), Minister van Leefmilieu en Landbouw (Vlaanderen)

Besluit: vaststellen van een Ontwikkelingsschets

Categorie Gewijzigd Besluit m.e.r. 1994: m.e.r. op strategisch niveau⁵⁰

Activiteit: nemen van maatregelen ten behoeve van toegankelijkheid, veiligheid tegen overstromingen en natuurlijkheid in het Schelde-estuarium

Procedurele gegevens:

kennisgeving startnotitie: 17 november 2003

richtlijnenadvies uitgebracht: 20 januari 2004

richtlijnen vastgesteld: 29 april 2004

kennisgeving MER: 14 september 2004

toetsingsadvies uitgebracht: 25 november 2004

Bijzonderheden: De regeringen van Nederland en Vlaanderen willen eind 2004 een politiek besluit nemen over een samenhangend pakket van maatregelen en projecten voor het Schelde-estuarium die rond 2010 kunnen zijn uitgevoerd of gestart. De maatregelen en projecten zijn vooral gericht op de veiligheid tegen overstromingen, de toegankelijkheid van de Scheldehavens voor zeeschepen en de natuur in het estuarium. Voor de onderbouwing van de besluitvorming worden een strategisch milieueffectrapport (S-MER) en een maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA) opgesteld. Over de Richtlijnen voor de inhoud van het S-MER geeft een gezamenlijke Vlaams-Nederlandse Commissie advies aan het bevoegde gezag. Deze "Schelde m.e.r.-Commissie" bestaat uit een werkgroep van de Nederlandse Commissie voor de milieueffectrapportage, aangevuld met Vlaamse deskundigen die zijn aangewezen door de Cel Mer.

Het S-MER moet (met de MKBA) de essentiële informatie bieden om de inhoud van de Structuurschets Schelde-estuarium 2010 te kunnen bepalen. Het moet duidelijk worden wat de meest relevante integrale maatregelpakketten voor het Schelde-estuarium in 2010 zijn voor de aangegeven thema's. Hoe verschillen ze qua milieueffecten en -doelbereik (S-MER), maatschappelijke kosten en baten (MKBA)? Er moet een goede afstemming zijn met het MER voor het Sigmaplan dat wordt opgesteld voor hoogwatermaatregelen in het Zeescheldebekken.

⁵⁰ Voor Vlaanderen geldt al een regelgeving voor Plan-milieueffectrapportage. Deze is in Nederland nog niet geïmplementeerd, dus voor Nederland geldt de rechtstreekse werking van de Europese regelgeving.

Bij de toetsing van het MER concludeert de Commissie dat de essentiële informatie aanwezig is om verder te kunnen gaan met de uitwerking op project-niveau van de vaargeulverruiming (toegankelijkheid), ook is er voldoende informatie voor een besluit om niet door te gaan met de Overschelde (veiligheid). Het belang van het uitvoeren van een pakket natuurmaatregelen in het Schelde-estuarium is in het MER ook afdoende onderbouwd. In het MER is echter niet goed gemotiveerd wat de omvang van het pakket moet zijn om aan de natuurdoelstellingen te voldoen. Verder ontbreekt een overzichtelijke vergelijking van mogelijke alternatieve natuurmaatregelen(pakketten), waarmee de keuze in de Ontwikkelingsschets wordt onderbouwd. Daarmee ontbreekt essentiële informatie voor een concreet besluit over de natuurmaatregelen. De Commissie wijst er in haar advies op dat er nog veel onzekerheden zijn, op het gebied van de morfologie en daarmee ook in de voorspellingen voor de natuur. Daarom adviseert zij de komende tijd veel aandacht te besteden aan verdere kalibratie en toetsing van de gebruikte modellen en aan monitoring.

Samenstelling van de werkgroep:

dr. J.H. van den Berg
prof. dr. ir. J. Berlamont
ir. E.J. Brans
ir. J.A. Huizer
dr. ir. M. Kok (alleen richtlijnen)
dr. J. Mees
drs. L. van Rijn-Vellekoop (voorzitter)
dr. J. Seys
ir. J.H.G. Verhagen

Secretaris van de werkgroep: drs. M. van Eck (voor Nederland)
ir. G. Pillu (voor Vlaanderen)

BIJLAGE 4

Lijst van inspraakreacties en adviezen

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
1.	20040915	B. Naerebout	Vlissingen	20040930
2.	20040922	R.H. van der Pols namens Bewoners Belanghebbenden Groep Moerdijk-Zandvliet	Bergen op Zoom	20040930
3.	20040924	F.C.A. Verdult	Biervliet	20041006
4.	20040929	J.J. Paauwe namens Algemene Schippers Vereeniging	Rotterdam	20041006
5.	20040923	J. Peeten	Merksem (België)	20041006
6.	20040914	B. le Duc	Antwerpen (België)	20041006
7.	20040927	dr. J.A. Groenink en drs. A.A.D. Saman namens Brabants Zeeuwse Werkgeversvereniging	Sas van Gent	20041006
8.	20041008	O. Burm	Belsele (België)	20041011
9.	20040925	F. Michielsen namens Dorpsraad Nieuw-Namen	Nieuw Namen (België)	20041011
10.		Vertrouwelijk, naam en adres bekend bij inspraakpunt		
11.	20041012	De Brauwer- Van Becke	Kalken (België)	20041011
12.	20041006	J. de Vos- de Steur	Kamperland	
13.	20040913	Raad van Bestuur Beroepsvereniging van Loodsen	Antwerpen (België)	20041011
14.	20040928	J. van Beek	Sint-Katelijne-Waver (België)	20041011
15.	20040923	Stad Antwerpen	Antwerpen (België)	20041011
16.	20041002	J. van Harmelen	Axel	20041011
17.	20041006	M. Pauwels	Willebroek (België)	20041011
18.	20041008	P.W. Stuij	Terneuzen	20041026
19.	--	A.F.M. Broekmans	Hulst	20041026
20.	20041008	A.E.J. Reimerink	Kapelle	20041026
21.	20041018	M. de Vriendt	Dendermonde (België)	20041026
22.	20040928	G. Frulleux	Schellebelle (België)	20041026
23.	20041011	ZLTO	Goes	20041026
24.	20041008	W.G. Heijboer	's-Gravenpolder	20041026
25.	20041011	A. van Loon namens Vereniging van huiseigenaren De Braakman Hoek	Cothen	20041026
26.	20041011	J. van Houte	Tholen	20041026
27.		R. van Puijmbroeck namens WSV natuurvrienden Prosperpolder	Beveren (België)	20041026
28.	20041012	Zevibel Vereniging tot bevordering der Zeeuwse visserijbelangen	Yerseke	20041026
29.	20041011	Vereniging van Pachtters van Staatsgronden in Zeeuws-Vlaanderen	Philippine	20041026
30.	20041006	Kolena Komitee voor leefmilieu en natuurbehoud	Laarne-Kalken (België)	20041026
31.	20041011	A. van de Sompel	Kalken (België)	20041026

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
32.	20041015	Akkerbouwbedrijf Baecke	Nieuw Namen (België)	20041026
33.	20041014	Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie Raad Zeeland	Goes	20041026
34.	20041014	P.K. Verbrugge	Waarde	20041026
35.	20041014	ZLTO afdeling Agrarisch West Zeeuws-Vlaanderen	Cadzand	20041026
36.	20041015	Shareen N.V.	Leest (België)	20041026
37.	20041013	K. Dhoore en 4 eensluitende reacties		20041026
38.		Akkerbouwbedrijf Baecke	Nieuw-Namen (België)	20041026
39.	20041013	R. van Buel	Doel (België)	20041026
40.	20041018	Waterschap Zeeuws Vlaanderen afd. Waterbeheer	Terneuzen	20041026
41.	20041014	M. v.d. Vijver namens Boerenbond arrondissementeel bestuur Sint Niklaas	Lochristi (België)	20041026
42.	--	Landbouwbedrijf Heyndrickx	Kieldrecht (België)	20041026
43.	20041015	Evides Waterbedrijf Rotterdam	Middelburg	20041026
44.	20041014	Boerenbond Arrondissementeel bestuur Dendermonde	Lochristi (België)	20041026
45.	20041012	familie de Kever	Ossenissee (België)	20041026
46.	20041013	Strandbelangen Vereniging Valkenisse	Vlissingen	20041026
47.	20041013	Waterschap Zeeuwse Eilanden	Middelburg	20041026
48.	20041011	Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, afd. Beveland	Oudelande	20041026
49.	20041012	Gemeente Woensdrecht	Hoogerheide	20041026
50.	20041014	Camping 't Hellegat	Zaamslag	20041026
51.	20041013	Vereniging van Recreatieondernemers Nederland	Driebergen	20041026
52.	20041013	Kamer van Koophandel Zeeland	Middelburg	20041026
53.	20041013	Dow Benelux B.V.	Terneuzen	20041026
54.	20041015	Gemeente Beveren	Beveren	20041026
55.	20041014	A.B. Mink van der Molen	Utrecht	20041026
56.	20041014	C.P.J. Wiskerke	Oudelande	20041026
57.	20041013	Gemeente Terneuzen	Terneuzen	20041026
58.	20041014	Gemeente Hulst	Hulst	20041026
59.	20041013	Delta NV	Middelburg	20041026
60.	20041015	Gemeentebestuur Hamme	Hamme (België)	20041026
61.	20041015	Werkgroep Schelde estuarium	Goes	20041026
62.		Het bestuur van de Generale Vrije Polders	Sint-Laurens (België)	20041026
63.	20041004	W. Vandenbergh	Wetteren (België)	20041026
64.	20041018	P. Le Percq	Wichelen (België)	20041026
65.	20041011	Vereiging Wetterse Industriëlen	Wetteren (België)	20041026
66.	20041012	N.V. Ajinomoto OmniChem S.A.	Balen (België)	20041026
67.	20041012	M. Druyts	Brugge (België)	20041026
68.	20041013	Het Polderbestuur Kruibeke	Kruibeke (België)	20041026
69.	20041006	Th. Vervaeke	Wetteren (België)	20041026
70.	20041010	G. Weymiens	Heindonk (België)	20041026

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
71.	20041012	G. van Hoeymissen en nog 13 ondertekenaars	Weert	20041026
72.	20041011	F. Peeters	Kessel (België)	20041026
73.	20041013	Comfortcamping Scheldeoord	Baarland	20041026
74.	20041014	W. Maes	De Klinge (België)	20041026
75.	20041013	Stichting Strandexploitatie Walcheren	Domburg	20041026
76.	20041018	ZLTO afdeling Hulst	Heikant	20041026
77.	20041013	Gemeente Wetteren	Wetteren	20041026
78.	20041014	Watersportvereniging Vremdyck	Brugge (België)	20041026
79.	20041014	A. Mees	Kapellen (België)	20041026
80.	20041013	R. van Lembergen	Dendermonde (België)	20041026
81.	20041018	Bedrijfs-gilde Wase Polder	Doel (België)	20041026
82.	20041011	R. Bals	Schelle (België)	20041026
83.	20041013	Zwarte-Sluis Polder	Assenede (België)	20041026
84.	20041012	Landbouwr-aad Bornem	Bornem (België)	20041026
85.	20041012	A. Verbeeck en H. Peeters	Willebroek	20041026
86.	20041012	Gemeente Bornem	Bornem (België)	20041026
87.	20041006	Vereniging Varkenshouders vzw	Destelbergen (België)	20041026
88.	20041012	A. Fivez en 16 medeondertekenaars	Weert- Bornem (België)	20041026
89.	20041015	Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit DRZ	Eindhoven	20041026
90.	20041011	Fam. P. Bocklandt	Waasmunster (België)	20041026
91.	20041012	P. VandePutte	Hamme (België)	20041026
92.	20041011	A. De Martelaer en L. Colman	Schellebelle (België)	20041026
93.	20041013	Antwerpse Scheepvaart Vereniging, Afdeling Zeeschelde	Antwerpen (België)	20041026
94.	20041014	Provincie Antwerpen Departement Leefmilieu Dienst Milieu en Natuurbehoud	Antwerpen (België)	20041026
95.	20041014	Vereniging van Vlaamse Polders en Wateringen v.z.w.	Peer (België)	20041026
96.	20041014	P. Rooms en A. van Sompel	Kalken (België)	20041026
97.	20041014	J. Rooms en I. Kusé	Kalken (België)	20041026
98.	20041013	Project Zeeuwse Veiligheidsregio Veiligheidscollege Zeeland	Middelburg	20041026
99.	20041013	Stichting Behoud de Zak van Zuid-Beveland	Nisse	20041026
100.		P. Symens		20041026
101.	20041011	Boerenbond	Leuven (België)	20041026
102.		SP Afdeling Hulst i.o.	Kloosterzande	20041026
103.	20041014	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek	Amersfoort	20041026
104.	20041018	Natuurpunt 's Heerenbosch kern Hamme	Hamme (België)	20041026
105.	20041011	Durme v.z.w. Regionale vereniging voor natuur- en milieubeheer	Lokeren (België)	20041026
106.	20041012	Polder van het Land van Waas	Verrebroek (België)	20041026

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
107	20041003	M. de Bruycker en 17 eensluitende reacties		20041026
108	20040910	Stad Antwerpen	Antwerpen (België)	20041026
109	20041011	Polder Willebroek en 49 eensluitende reacties met 440 handtekeningen	Blaasveld (België)	20041026
110	20041014	Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen	Antwerpen (België)	20041026
111	20041011	Polder van Belham	Laarne (België)	20041026
112	20041012	Polder Hamme-Moerzeke	Hamme(België)	20041026
113	20041007	T. Temmerman	Steendorp (België)	20041026
114	20041011	K. de Gelder		20041026
115	20041011	Familie Baudts	Knesselare (België)	20041026
116	20041014	Bedrijfs-gilde Assenede	Bassevelde (België)	20041026
117	20041011	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap	Brussel (België)	20041026
118	20041011	K. v.d. Velde	Wetteren (België)	20041026
119		L. Huygke	Heindonk Willebroek (België)	20041026
120	20041006	Vlaamse Vereniging Hengelsport Verbonden	Blankenberge (België)	20041026
121	20041012	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie		20041026
122	20041007	Stedelijke Ontwikkeling Mechelen	Mechelen (België)	20041026
123	20041015	De Wase Koerier en 18 eensluitende reacties		20041026
124	20041003	Roels van de Wiele en 10 eensluitende reacties		20041026
125	20041018	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Afdeling Natuur	Brussel (België)	20041026
126	20040924	Boerenbond Arrondissementsraad Mechelen	Herentals (België)	20041026
127	20041015	G. Vermeire	Merelbeke (België)	20041026
128	20041015	Vlaamse Landmaatschappij	Brussel (België)	20041026
129	20041015	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, afd. Monumenten en Landschappen	Brussel (België)	20041026
130	20041013	Polder Battenbroek met 117 handtekeningen	Walem-Mechelen (België)	20041026
131	20041015	P.Lambrechts en M. Claes	Leest (België)	20041026
132	20041014	K. Grolus	Bornem (België)	20041026
133	20041014	G. de Cloedt	Brussel (België)	20041026
134	20041014	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Afd. Bos- en Groen Oost-Vlaanderen	Gent (België)	20041026
135	20041015	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Polder "Tussen Schelde en Durme"	Berlare Uitbergen (België)	20041026
136	20041014	Landelijke Raad Wetteren	Wetteren (België)	20041026
137		F. van den Abbeele	Berlare (België)	20041026
138		Polder van Belham	Laarne (België)	20041026
139	20041014	Samenwerkingsverband Kalkense Meersen	Kalken (België)	20041026

nr.	datum	persoon of instantie	plaats	datum van ontvangst Cie. m.e.r.
140	20041014	Gemeente Knokke-Heist	Knokke-Heist (België)	20041026
141	20041014	Natuurpunt VZW Natuurreservaat Kalkense Meersen	Serskamp (België)	20041026
142	20041015	Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Water	Brussel (België)	20041026
143	20041011	Gemeente Wichelen	Wichelen (België)	20041026
144	20041012	Gemeente Dendermonde	Dendermonde (België)	20041026
145	20041013	M. van Hauwermeiren en de heer P. van Hoorde H. van den Berge namens bedrijfs-gilde Dendermonde		20041026
146	20041013	Polder Sint-Onolfs	Dendermonde (België)	20041026
147	20041013	Gemeentebestuur Berlare	Berlare (België)	20041026
148	20041015	Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedenschoon VZW	Antwerpen (België)	20041026
149	20041014	Natuurpunt Wase Linkerschelde-oever vzw	Antwerpen (België)	20041026
150	20041011	Gemeente Willebroek	Willebroek (België)	20041026
151	20041014	Provincie West-Vlaanderen	St. Andries (België)	20041026
152	20041013	Polder van Weert	Bornem (België)	20041026
153	20041014	S. Windey	Moerzeke (België)	20041026
	20041004	verslag informatieavond Vlissingen		
	20041005	verslag informatieavond Waasmunster		
	20040928	verslag informatieavond Wetteren		
	20040920	verslag informatieavond Antwerpen		
	20040921	verslag informatieavond Terneuzen		
	20040923	verslag informatieavond Beveren		
	20040930	verslag informatieavond Reimerswaal		

**Toetsingsadvies over het milieueffectrapport
Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010**

Nederland en Vlaanderen werken samen aan een Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010. Belangrijkste vragen die hier aan de orde komen zijn:

Kan de vaargeul naar de Antwerpse haven verder worden verruimd zonder schade voor het estuarium en de natuur?

Kan de bescherming tegen hoogwater het best worden verbeterd met een stormvloedkering, met overloopgebieden, met hogere dijken of met een kanaal van de Westerschelde naar de Oosterschelde?

Met welke maatregelen kan de achteruitgang van de waardevolle natuur worden tegengegaan? Het Westerschelde-estuarium is namelijk een Habitat- en Vogelrichtlijngebied.

Ter onderbouwing van de besluitvorming is een strategisch MER opgesteld.

ISBN 90-421-1418-5